

Aktywność turystyczna podopiecznych Dziennych Domów Senior+ oraz Klubów Senior+

Tourist activity of the charges of Senior+ Day Homes and Senior+ Clubs - Research Paper

Dr Agnieszka Muszyńska⁸,
Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie
Józefa Piłsudskiego

JEL: H5, L83

Abstrakt

Celem artykułu jest analiza działań podejmowanych przez Dienne Domy Senior+ oraz Kluby Senior+, związanych z organizacją aktywności dla podopiecznych. Artykuł opiera się na przeglądzie literatury oraz wynikach badań ilościowych przeprowadzonych wśród dyrektorów placówek Senior+ na terenie Polski. W badaniach zostały uwzględnione takie aspekty, jak formy i rodzaje aktywności turystycznej preferowane przez seniorów, korzyści płynące z udziału w turystyce, a także sposoby organizacji wyjazdów oraz ich finansowania. Analiza uzyskanych wyników sugeruje, iż ośrodki Senior+ organizują aktywności turystyczne dla podopiecznych, pomimo napotykanym ograniczeń finansowych. Oczywistą rekomendacją wynikającą z badania jest zwiększenie środków przeznaczonych na aktywności turystyczne w Dziennych Domach Opieki i Klubach Senior+. Warto jednak również zwrócić uwagę na potrzebę kształcenia kadr ośrodków w zakresie organizacji turystyki dla seniorów oraz tworzenia przystępnych materiałów szkoleniowych dla osób zajmujących się organizacją turystyki dla osób starszych i z niepełnosprawnościami w języku polskim.

Abstract

The aim of the article is to analyze the activities undertaken by Senior+ Day Homes and Senior+ Clubs

⁸ agnieszka.muszynska@awf.edu.pl

related to the organization of activities for their residents. The article is based on a literature review and the results of quantitative research conducted among directors of Senior+ facilities in Poland. The research took into account aspects such as the forms and types of tourist activities preferred by seniors, the benefits of participating in tourism, as well as methods of organizing trips and their financing. The analysis of the results suggests that Senior+ centers organize tourist activities for their residents, despite the financial constraints they face. An obvious recommendation resulting from the study is to increase the funds allocated for tourist activities in Day Care Homes and Senior+ Clubs. However, it is also worth paying attention to the need to educate the staff of centers in the field of organizing tourism for seniors and to create accessible training materials for people involved in organizing tourism for the elderly and people with disabilities in Polish.

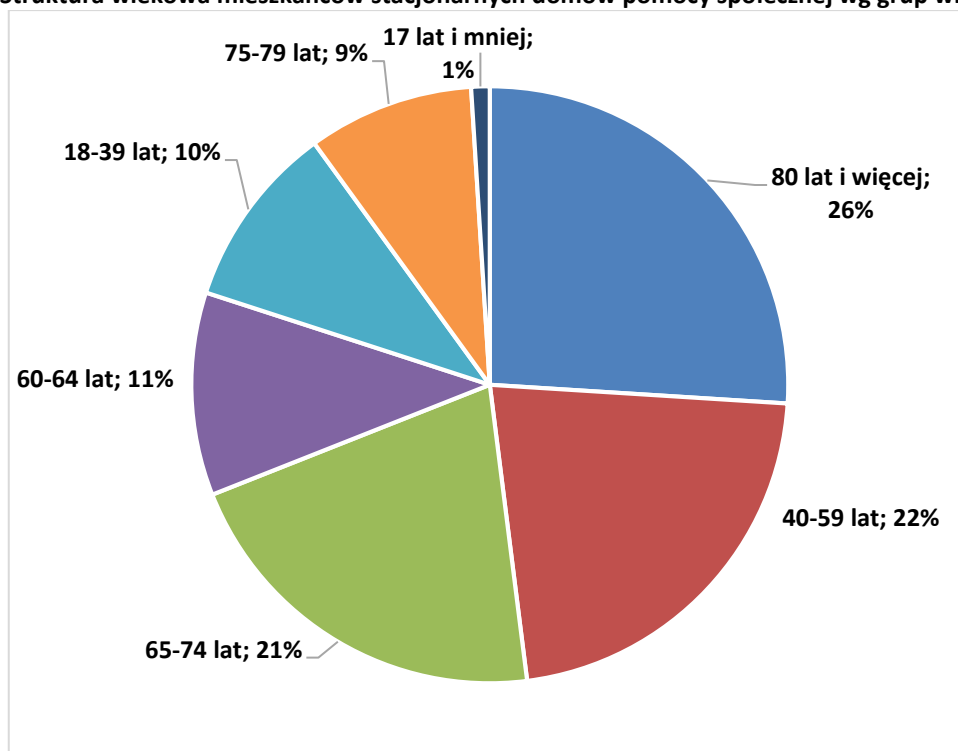
Słowa kluczowe: Program Senior+, turystyka seniorów, aktywność turystyczna osób starszych, Dienne Domy Senior+, Kluby Senior+

Wstęp

Starzejące się społeczeństwo to nieunikniona rzeczywistość, z którą mierzy się wiele krajów na całym świecie. W Polsce, według prognoz GUS, do 2035 roku liczba osób powyżej 65. roku życia wzrośnie z obecnych 6,5 mln do 9,9 mln (GUS 2023). Tak dynamiczne zmiany demograficzne mają istotny wpływ na różne aspekty życia społecznego, gospodarczego i politycznego.

Jedną z najistotniejszych konsekwencji starzenia się społeczeństwa jest rosnące zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze obejmujące osoby starsze. Coraz więcej obywateli w wieku dojrzałym wymaga wsparcia w codziennym życiu, czego konsekwencją jest rosnąca potrzeba usług opiekuńczych oraz oferujących je placówek, w tym domów opieki, placówek opiekuńczo-rehabilitacyjnych, a także programów opieki domowej. Pogorszenie się sytuacji ekonomicznej, wraz z przejściem na emeryturę, jest powszechnym zjawiskiem, co zostało potwierdzone przez źródła takie jak Eurostat (2019), UN (2020) oraz Pilipiec (2021). Ubożenie społeczeństwa, szczególnie dotyczące osoby starsze, prowadzi do konieczności udzielenia pomocy przez państwo. Według danych GUS z 2021 roku, w Polsce istniało 2015 stacjonarnych placówek pomocy społecznej, oferujących w sumie 127,3 tys. miejsc. Osoby powyżej sześćdziesiątego roku życia stanowiły ponad połowę (67%) podopiecznych tych instytucji (ryc. 1).

Ryc. 1. Struktura wiekowa mieszkańców stacjonarnych domów pomocy społecznej wg grup wiekowych

Źródło: opracowanie własne na podst. *Zakłady stacjonarne pomocy społecznej w 2021 r.* GUS 2022 r.

Ograniczenia wynikające z zmniejszonych przychodów, brak możliwości otrzymania wsparcia zarówno finansowego, jak i społecznego lub od rodziny, często powoduje, że seniorzy czują się wyizolowani i pozbawieni kontaktu z otoczeniem. Odpowiedzią na potrzeby osób w wieku poprodukcyjnym wynikające zarówno z wieku, jak i sytuacji ekonomicznej może być program wieloletni Senior+.

Lata 2020–2030 przez Światową Organizację Zdrowia zostały ogłoszone Dekadą zdrowego starzenia się (*Decade of Healthy Ageing*). Projekt ma na celu propagowanie nie tylko zdrowego stylu życia wśród seniorów, lecz także zmiany sposobu myślenia na temat starzenia się oraz przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na wiek we wszystkich obszarach życia [who.int]. Ta inicjatywa koreluje z programem realizowanym przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej w ramach polityki społecznej wobec osób starszych, który jest realizowany pod nazwą Senior+.

J. Borzyszkowski i J. Michalczak w artykule *Polityka turystyczna na rzecz seniorów. Przegląd wybranych praktyk* (2021) definiują politykę turystyczną jako „najogólniej sprecyzowane działania wspierające rozwój turystyki w określonym miejscu” (Borzyszkowski, Michalczak, 2021, s. 67). Należy podkreślić, że Program Senior+ nie jest elementem polityki turystycznej państwa. Jednak zdaniem autorki założenia programu w znacznym stopniu mogą, na szczeblu lokalnym, realizować założenia takiej polityki. Niemniej jednak celem artykułu nie jest wskazanie, w jaki sposób projekt Senior+ mógłby przyczynić się do rozwoju turystycznego regionu, tylko odpowiedź na pytanie, czy placówki realizujące Program Senior+ wykorzystują wsparcie ministerialne do aktywizacji turystycznej seniorów.

Charakterystyka Programu wieloletniego Senior+ na lata 2021–2025

Dzienne domy pełnią ważną funkcję w zapewnianiu opieki seniorom, dostarczając całodziennego wsparcia oraz organizując różnorodne aktywności, które umożliwiają im aktywne funkcjonowanie w społeczeństwie. W Polsce jednym z najważniejszych operatorów Dziennych Domów jest sieć Senior+ działająca w wielu gminach w kraju.

W dokumencie przyjętym przez Radę Ministrów w 2018 r. pt. *Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo – uczestnictwo – solidarność*, polityka społeczna wobec osób starszych definiowana jest jako „celowe, długofalowe i systemowe oddziaływanie

państwa oraz innych podmiotów publicznych i niepublicznych na kształtowanie warunków prawnych, ekonomicznych oraz społecznych w celu tworzenia osobom starszym korzystnej dla nich sytuacji życiowej, dostosowanej do zmieniających się wraz z wiekiem potrzeb społecznych, ekonomicznych oraz opieki i ochrony zdrowia w każdym okresie życia osoby w starszym wieku” (Uchwała RM nr 161, 2018, s. 5).

Dokument ten przewidywał wiele działań mających na celu:

- budowanie korzystnego wizerunku starości wśród pozostałych grup społecznych;
- aktywizację społeczną, a także wspomaganie form aktywności obywatelskiej, społecznej, kulturalnej, artystycznej, sportowej i religijnej;
- umiejętne wykorzystanie potencjału osób starszych w zakresie życia gospodarczego i rynku pracy, poprzez stworzenie warunków uwzględniających możliwości psychofizyczne oraz sytuację rodzinną;
- szeroko rozumianą promocję zdrowia;
- przeciwdziałanie przemocy i zaniedbaniom wobec osób starszych;
- wspomaganie integracji i budowanie więzi między pokoleniami,

a także projekty na rzecz edukacji (Uchwała RM nr 161, 2018). Jednym z priorytetowych zadań mających realizować przyjęte cele był rozwój różnorodnych środowiskowych form opieki dziennej dla osób starszych, w tym sieci placówek dziennego pobytu, np. w ramach Programu Senior+ (Uchwała RM nr 161, 2018).

Realizowany obecnie przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej program Senior+ działa na podstawie *Uchwały nr 191 Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 2020 r. w sprawie ustanowienia programu wieloletniego „Senior+” na lata 2021–2025*. Celem strategicznym programu Senior+ jest „zwiększenie aktywnego uczestnictwa seniorów w życiu społecznym, poprzez dofinansowanie rozbudowy infrastruktury ośrodków wsparcia w środowisku lokalnym oraz zwiększenie miejsc w ośrodkach wsparcia Senior+, takie jak wsparcie działań jednostek samorządu w rozwoju na ich terenie sieci Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+” (Uchwała RM nr 191, 2020, s. 5). Celem operacyjnym natomiast jest „zapewnienie wsparcia seniorom – osobom nieaktywnym zawodowo w wieku 60 lat i więcej – poprzez umożliwienie im korzystania z oferty na rzecz społecznej aktywności, a także obejmującej usługi w zakresie aktywności ruchowej lub kinezyterapii, oferty edukacyjnej, kulturalnej,

rekreacyjnej i opiekuńczej – w zależności od potrzeb stwierdzonych w środowisku lokalnym” (Uchwała RM nr 191, 2020, s. 5). W ramach programu jednostki samorządu terytorialnego mogą ubiegać się o pozyskanie środków finansowych na realizację wyżej wymienionych celów programu w ramach dwóch modułów: na utworzenie Dziennego Domu Senior+ lub Klubu Senior+, a także kontynuację działalności. Środki finansowe na realizację programu planowane były w budżecie państwa w łącznej kwocie 300 mln zł, po 60 mln zł na każdy rok trwania programu [Uchwała RM nr 191, 2020].

Zgodnie z zapisami ustawy o pomocy społecznej z 2004 roku Dzienny Dom Senior+ oraz Klub Senior+ to jednostki pomocy społecznej, które mogą funkcjonować samodzielnie. Dzienny Dom Senior+ to dzienny dom pomocy, natomiast Klub Senior+ to klub samopomocy. Obie te jednostki mogą być (decyzją władz samorządu terytorialnego) połączone z ośrodkiem wsparcia (z wyłączeniem ośrodka wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi), z centrum usług społecznych lub domem pomocy społecznej dla osób w podeszłym wieku lub dla osób przewlekle somatycznie chorych [art. 111a ustawy o pomocy społecznej].

Celem długofalowej polityki społecznej jest stworzenie warunków do aktywnego i zdrowego starzenia się wszystkich Polaków niezależnie od ich sytuacji ekonomicznej. Z ośrodków Senior+ mogą korzystać osoby, które ze względu na wiek, chorobę lub niepełnosprawność potrzebują wsparcia [art. 51 ust. 4 ustawy o pomocy społecznej]. Szczegółowe zasady przyznawania świadczeń w ramach korzystania z usług Dziennych Domów Senior+ oraz Klubów Senior+ określa wyżej wymieniona ustawa. Kwalifikacja do Dziennego Domu Senior+ odbywa się na podstawie decyzji administracyjnej, natomiast do Klubu Senior+ na podstawie deklaracji uczestnictwa, co za tym idzie – w przypadku Klubów Senior+ nie obowiązuje kryterium dochodowe. Program Senior+ na lata 2021–2025 zakłada dwa źródła finansowania placówek: dotację z Programu oraz środki własne jednostki samorządu uczestniczącej w Programie (Uchwała RM nr 191, 2020).

Zgodnie z założeniami programu Dzienny Dom Senior+ powinien zapewniać minimum ośmiogodzinną opiekę, poza weekendami i okresami świątecznymi. Dzienny Dom Senior+ powinien także oferować zakres usług: socjalnych, w tym gorący posiłek, edukacyjnych, kulturalno-oświatowych, aktywności ruchowej lub kinezyterapii, sportowo-rekreacyjnych, aktywizujących społecznie (w tym wolontariat międzypokoleniowy) oraz terapię zajęciową. Warto zaznaczyć, iż wymienione usługi

są traktowane jako podstawowe z możliwością ich rozszerzenia w ramach współpracy z innymi instytucjami i organizacjami. Za standard zatrudnienia uchwała przyjmuje jednego pracownika na piętnastu podopiecznych oraz dodatkowych specjalistów w zależności od oferty ośrodka.

Natomiast Klub Senior+ powinien zapewniać w wymiarze tygodnia dwudziestogodzinną ofertę aktywności i działań. Celem działalności klubu jest motywacja seniorów do działań na rzecz samopomocy oraz wolontariatu na rzecz innych. Liczba osób zatrudnionych w klubie powinna być uzależniona od jego potrzeb i liczby uczęszczających do niego Seniorów (Uchwała RM nr 191, 2020).

W roku 2021 swoje usługi mieszkańcom gmin oferowało 326 Dziennych Domów Senior+, natomiast Klubów Senior+ działało 733, co dawało łączną sumę 1059 placówek. W maju 2023 na terenie Polski działało 341 Dziennych Domów Senior+ oraz 803 Kluby Senior+ (w sumie 1144 placówki Senior+). Zatem zauważalny jest wzrost liczby placówek objętych programem Senior+, a jego dynamika wynosi około 8%⁹ [senior.gov.pl 2023]. Liczbę placówek w układzie terytorialnym oraz liczbę dostępnych miejsc w stosunku do liczby mieszkańców województwa powyżej 60. roku życia prezentuje tabela 1. Główny Urząd Statystyczny ostatnie dane dotyczące wieku ludności w podziale na województwa opublikował za rok 2021. Ze względu na brak dostępności kompletnych danych za rok 2023 zdecydowano się w tabeli zaprezentować informacje z 2021 i 2023 roku. Można szacować, iż w roku 2023 liczba miejsc w placówkach Senior+ zwiększyła się o ok. 8%, proporcjonalnie do przyrostu liczby ośrodków.

⁹ *Sprawozdania z realizacji programów rządowych na rzecz wsparcia aktywności seniorów za 2021 rok.* senior.gov.pl (data aktualizacji 22.10.2021 r.)

Tab. 1. Liczba placówek Senior+ w układzie terytorialnym w roku 2023.
Liczba dostępnych miejsc w stosunku do liczby mieszkańców województwa powyżej 60. roku życia w roku 2021

Województwo	2023			2021	
	Dzienny Dom Senior+	Klub Senior+	Liczba placówek Senior+ w województwie	Liczba miejsc w placówkach Senior+	Liczba mieszkańców 60+
dolnośląskie	28	63	91	2246	689227
kujawsko-pomorskie	26	46	72	1563	463731
lubelskie	18	33	51	1012	483207
lubuskie	18	31	49	1061	227655
łódzkie	13	24	37	714	605065
małopolskie	23	80	103	2386	720908
mazowieckie	38	107	145	3526	1205131
opolskie	7	24	31	759	225654
podkarpackie	32	44	76	1719	451679
podlaskie	5	54	59	1064	261668
pomorskie	17	45	62	1096	500467
śląskie	38	56	94	2292	1059073
świętokrzyskie	15	40	55	1258	300292
warmińsko-mazurskie	14	51	65	1289	307537
wielkopolskie	36	66	102	2464	747079
zachodniopomorskie	13	39	52	1221	397824
SUMA	341	803	1144	25670	8 646 197

Źródło: opracowanie własne na podstawie: senior.gov.pl 2023, Rocznik Demograficzny GUS 2022 r.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w 2021 r.¹⁰ liczba beneficjentów pomocy społecznej w grupie wiekowej poprodukcyjnej¹¹ wynosiła ponad 230 tys., co stanowiło w przybliżeniu 2,7% całej populacji tej grupy wiekowej. Kryterium dochodowe wynosiło w 2021 roku 528 zł na osobę w gospodarstwie wieloosobowym i 701 zł na osobę samotną¹² (GUS, 2021). Z analizy tych danych wynika, że pomimo rosnącej liczby ośrodków Senior+ ich liczba nadal jest niewystarczająca w stosunku do potrzeb.

Działalność turystyczna placówek Senior+ w *Sprawozdaniu z realizacji programów rządowych na rzecz wsparcia aktywności seniorów za 2021 rok* została ujęta w dwie główne kategorie usług. Pierwszą z nich są usługi kulturalno-oświatowe obejmujące: wycieczki do muzeów, wyjazdy do kina, filharmonii, opery, operetki, teatru, na koncerty i kabaret, wycieczki do miejsc kultu religijnego. Drugą kategorię stanowią usługi sportowo-rekreacyjne, do których zalicza się: wycieczki turystyczno-krajoznawcze, spacery po lesie i po parku, połączone ze zbiorami darów natury (*Sprawozdanie* 2021). Z lektury *Sprawozdania...* wynika, że oferta usług aktywizujących turystycznie podopiecznych w placówkach Senior+ jest uboga i mało urozmaicona, co skłania do zadania pytania o przyczynę takiej sytuacji¹³.

Aktywność turystyczna a jakość życia seniorów

Zwiększenie ilości czasu wolnego oraz „utrata” rutyny wynikająca z przejścia na emeryturę są dla wielu osób bardzo trudne. Uczucia takie jak bezradność, utrata sensu, nuda, samotność są często wymieniane przez przedstawicieli pokolenia *baby boomers*¹⁴ (Pinquart, Sörensen 2001, Byrne 2010, de Mendonça Lima 2019). Wielu z nich w okresie aktywności zawodowej nie miało

czasu bądź możliwości uczestnictwa w turystyce w takim zakresie, w jakim może ją realizować obecnie. Ponadto konieczność zagospodarowania czasu przy jednoczesnym niesłabnącym „apetycie” na życie powoduje, że osoby starsze decydują się na aktywność turystyczną jako sposobność do poznania nowych miejsc, ludzi i doświadczeń. Badania wykazały, że taka aktywność może przynieść wiele korzyści dla zdrowia i samopoczucia seniorów (Huber i in. 2018, Otto i in. 2020, Moniz i in. 2020, Tóthová i in. 2021, Patterson 2021). Polscy badacze i autorzy również szeroko podejmowali temat roli turystyki w poprawie jakości życia i sprawności osób starszych (Winiarski, Zdebski 2008, Pilis i in. 2010, Grzelak-Kostulska i in. 2011, Wiza 2016, Kociszewski 2016, Januszewska 2017, Gąbiński 2020, Berbeka i in. 2021).

Powyższe obrazuje, że jedną z kluczowych korzyści uprawiania turystyki jest poprawa zdrowia psychicznego. Zarówno z obserwacji, jak i badań wynika, że seniorzy uczestniczący w aktywnościach turystycznych doświadczają zwiększonego poczucia szczęścia i zadowolenia z życia. Jak zauważają A. Grześkowiak i in. „efektem turystyki jest intelektualnego i emocjonalnego postrzegania siebie” (Grześkowiak i in. 2021, s. 44). Z kolei autorzy książki *Starość nie jedną ma twarz* wskazywali na związek między aktywnością turystyczną a zmniejszeniem ryzyka wystąpienia depresji u seniorów (Libora 2017). Wątek ten podjęto również w artykule *Effects of exercise training on older patients with major depression* (1999), w którym autorzy wykazują, że nawet umiarkowany wysiłek fizyczny realizowany w czasie aktywności turystycznych korzystnie wpływa na nastrój wśród osób starszych (Blumenthal i in. 1999).

Kolejnymi korzyściami z aktywności turystycznych są poprawa zdrowia fizycznego oraz zachowanie sprawności psychofizycznej. Seniorzy aktywnie spędzający czas, np. poprzez wędrówki lub jazdę na rowerze, zwiększają swoją wydolność i poprawiają kondycję sercowo-naczyniową. Ruch pozwala seniorom zachować nie tylko sprawność, lecz także utrzymać zdrowie i zwiększyć odporność organizmu na choroby (Gostic 2005).

Rzeczywistość jest zgoła inna. Niestety seniorzy w Polsce w dużej mierze spędzają czas wolny w sposób bierny, 93% osób w wieku 65 lat i więcej ogląda telewizję codziennie, w tym 45% poświęca na to ponad cztery godziny dziennie. Najczęstszymi formami aktywności podejmowanych przez osoby starsze są spacery. Według danych z badania przeprowadzonego w 2018 roku największy odsetek (ok. 57%) stanowią osoby starsze, chodzące na spacery raz w tygodniu lub częściej, a niecałe

¹⁰ Dane za rok 2022 w dniu przygotowania tekstu nie były dostępne.

¹¹ Główny Urząd Statystyczny rozróżnia w swoim raporcie dotyczącym świadczeń pomocy społecznej ekonomiczne grupy wiekowe. Grupa poprodukcyjna to kobiety w wieku 60 lat i więcej oraz mężczyźni w wieku 65 lat i więcej.

¹² W gospodarstwie jednoosobowym lub osobę w kryzysie bezdomności [przypis Autorki].

¹³ Zgodnie z art. 3 pkt. 1 *Ustawy o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych* imprezy turystyczne organizowane w ramach działalności Dziennych Domów Senior+ oraz Klubów Senior+ są wyłączone z Ustawy.

¹⁴ *Baby boomers* – urodzeni w latach 1946–1964 za: K. Czykier *My z Pokolenia BB, X, Y, Z, czyli co łączy, a co dzieli młodych i starszych. Pokoleniowa analiza eksperta UwB*, <https://uwb.edu.pl/aktualnosci/my-z-pokolenia-bb-x-y-z-czyli-co-łączy-a-co-dzieli-młodych-i-starszych-pokoleniowa-analiza-eksperta-uwb-4578.html> (18.05.2022 r.).

11% osób tylko 2–3 razy w miesiącu [GUS 2021]. Propagowanie turystyki wśród seniorów może w znacznym stopniu przyczynić się do zmiany tego trendu na rzecz aktywnego spędzania czasu wolnego.

Prócz wyżej wymienionych korzyści turystyka może również zapewnić seniorom okazję do zwiedzania nowych miejsc, poznawania różnych kultur i tradycji oraz uczestniczenia w różnych aktywnościach (Craneiro i in. 2021). Ponieważ preferencje seniorów obejmują zwykle podróże krajowe, wakacje poza sezonem oraz bezpieczne i czyste miejsca (Kolasińska, Sporek, 2021), istotnym wydaje się wsparcie seniorów w pokonaniu niektórych ograniczeń związanych z podróżami.

Zgodnie z wytycznymi zawartymi w *Vademecum obsługi turystów z niepełnosprawnościami i osób starszych* (2020), zasady organizacji turystyki dla seniorów powinny uwzględniać kilka ważnych elementów:

- a) osoby starsze mają różne potrzeby i zdolności fizyczne; dlatego, wycieczki powinny być zaplanowane z myślą o takich aspektach, jak dostępność, bezpieczeństwo, łatwość poruszania się i odpoczynek;
- b) seniorzy mogą potrzebować pomocy przy pakowaniu i przenoszeniu bagaży, a także przy wypełnianiu formalności związanych z transportem i ewentualnym zakwaterowaniem;
- c) program wycieczki powinien być realizowany w „spokojnym tempie”, pozwalającym na zwiedzanie w dogodnych warunkach (Głębiński 2020).

Na motywacje turystyczne seniorów, tak jak i pozostałych grup społecznych, wpływa między innymi chęć poprawienia stanu zdrowia, relaks, ucieczka od rutyny i bolączek dnia codziennego, wypoczynek, doświadczenie czegoś nowego, realizacja hobby czy potrzeba poznania innych ludzi, pragnienie poznania kultury, zwyczajów i tradycji odwiedzanej miejscowości (Oleśniewicz, Widawski 2015, Sie i in. 2021, Felix, Seongseop 2018). Możliwe jednak, że silniej niż motywacje do uprawiania turystyki, na seniorów mają wpływ ograniczenia takie jak: brak tradycji i przekonań, że człowiek starszy może i powinien podróżować; obawa, że aktywność może spowodować pogorszenie stanu zdrowia; brak informacji o możliwościach uprawiania turystyki, jej formach oraz o wpływie na organizm, a także brak nie tylko wsparcia organizacyjnego, lecz także wiedzy, gdzie i w jaki sposób można taką pomoc zdobyć.

Dodatkowo podczas realizacji programu turystycznego osoby starsze mogą doświadczać problemów wynikających z utraty kontroli nad otaczającą rzeczywistością, koniecznością uzależnienia od osoby pilota

wycieczki, przewodnika lub organizatora, co negatywnie wpływa na chęć bycia niezależnym. W czasie wycieczki konieczna jest akceptacja przeszkód – wynikających z wieku, ograniczenia sprawności, a także zachwianej odporności na reakcję nieznanego im otoczenia (Głębiński, 2020). W tym wypadku szczególnie istotną funkcję mogą pełnić instytucje organizujące turystykę dla swoich podopiecznych takie jak Uniwersytety Trzeciego Wieku, Kluby Seniora czy Dienne Domy Opieki (Głębiński, 2020). Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, warto podkreślić, że zespół organizujący turystykę dla osób w wieku senioralnym powinien być odpowiednio wyszkolony i wyposażony w niezbędne narzędzia, aby zapewnić wymagane wsparcie.

W świetle przytoczonych korzyści wynikających z uczestnictwa w turystyce osób starszych powstaje potrzeba zbadania oferty aktywności turystycznych w placówkach Senior+. Próba odpowiedzi na pytanie, czy – i w jaki sposób – placówki Senior+ aktywizują podopiecznych było bezpośrednią inspiracją do podjęcia badania mającego na celu diagnozę realizacji usług Dziennych Domów Senior+ oraz Klubów Senior+ w zakresie organizacji turystyki.

Metoda badań

Celem badania była analiza działalności Dziennych Domów Senior+ oraz Klubów Senior+ w zakresie organizacji aktywności turystycznych dla podopiecznych. Badania wstępne realizowane metodą *desk research* wykazały brak podobnych analiz prowadzonych zarówno przed podmiot odpowiadający za realizację Programu Wieloletniego Senior+ (MRiPS), jak i niezależnych badaczy i badaczki. W ramach przygotowywania badania, w grudniu 2022 r., przeprowadzono wywiad pogłębiony z dyrektorką jednej z placówek¹⁵. Analiza odpowiedzi respondentki pozwoliła sprecyzować obszar badań i sformułować główne pytania badawcze:

- czy placówki Senior+ organizują aktywności turystyczne?
- jakie formy turystyki są najczęściej organizowane przez placówki?
- jakie czynniki są brane pod uwagę przy organizacji aktywności turystycznych?

¹⁵ Pani Krystyna Motyka-Parzych Dyrektorka Dziennego Domu Senior+ w Woli Karczewskiej.

- czy organizacją turystyki zajmują się osoby posiadające kompetencje w zakresie organizacji turystyki w szczególności turystyki seniorów?

W celu uzyskania odpowiedzi na pytania badawcze przeprowadzono badania ilościowe za pomocą kwestionariusza. Ankieta zawierała 27 pytań, w tym 3 pytania otwarte i była dostępna/aktywna przez 21 dni w maju 2023 r.

Ankieta została opracowana w formie elektronicznej przy pomocy formularza *Forms* i rozesłana do 1144 placówek, których adresy poczty elektronicznej zostały udostępnione na stronie senior.gov.pl¹⁶. Przyjęto założenie, że podane adresy są prawidłowe, aktualne i należą do osób odpowiedzialnych za placówki Senior+ w danej gminie.

Po pierwszej próbie dystrybucji otrzymano ponad 150 zwrotów z informacją o niemożliwości dostarczenia wiadomości ze względu na nieistniejący adres poczty elektronicznej. Adresy, z których wróciła korespondencja poprawiono „ręcznie” poprzez korektę błędów literowych i weryfikację na stronach internetowych, a następnie podjęto próbę ponownej wysyłki. Ostatecznie nie udało się ustalić 97 adresów. Ankieta za pomocą poczty elektronicznej dotarła do 1047 placówek, została poprawnie wypełniona przez 214 respondentów, co dało ostatecznie liczbę zwrotów na poziomie 20%. Spośród nich 5,5% (12 placówek) udzieliło informacji o nierealizowaniu aktywności turystycznych w swoim ośrodku, zatem analizie poddano 202 odpowiedzi. Jako przyczynę braku posiadania oferty turystycznej podawano przede wszystkim trudność w finansowaniu tego typu aktywności (9 odpowiedzi) oraz niedawne rozpoczęcie działalności (3 odpowiedzi). Respondent z jednej placówki wskazał wiek podopiecznych (średnia 80 lat) jako powód braku organizowania aktywności poza obiektem.

Trzech spośród respondentów wskazało zarządzanie jednocześnie Dziennym Domem Senior+ oraz Klubem Senior+, zebrano informacje w sumie o 202 placówkach: 65 Dziennych Domach Senior+ oraz 137 Klubach Senior+. Najwięcej odpowiedzi uzyskano z województwa mazowieckiego (32), gdzie zlokalizowana jest największa liczba placówek Senior+¹⁷, najmniejszą liczbę z województwa opolskiego (1). W sumie do badanych placówek uczęszcza 457 osób powyżej 60. roku życia. Na potrzeby niniejszego artykułu analiza pozyskanych danych

prezentowana jest bez podziału na rodzaj placówki. Otrzymane wyniki ankiety poddano analizie w programie SPSS 2023¹⁸.

Wyniki badań

Jednym z pytań, na które poszukiwano odpowiedzi, było – czy prowadzący placówki Senior+ mają w swoim zespole osobę, która jest odpowiedzialna za organizację wycieczek? Zdecydowana większość badanych jednostek nie posiada koordynatora do spraw organizacji wyjazdów turystycznych (82%), tylko 36 podmiotów wskazało, że posiadają w swoim zespole osobę wyznaczoną do tego typu aktywności (18%). Co do posiadanego doświadczenia w organizacji wyjazdów turystycznych rozkład osób posiadających doświadczenie (49%) i osób bez doświadczenia (43%) w organizacji wyjazdów był zbliżony. Z kolei dyrektorzy 12 placówek, ze względu na brak doświadczenia wspierają się wykwalifikowaną kadrą (9%).

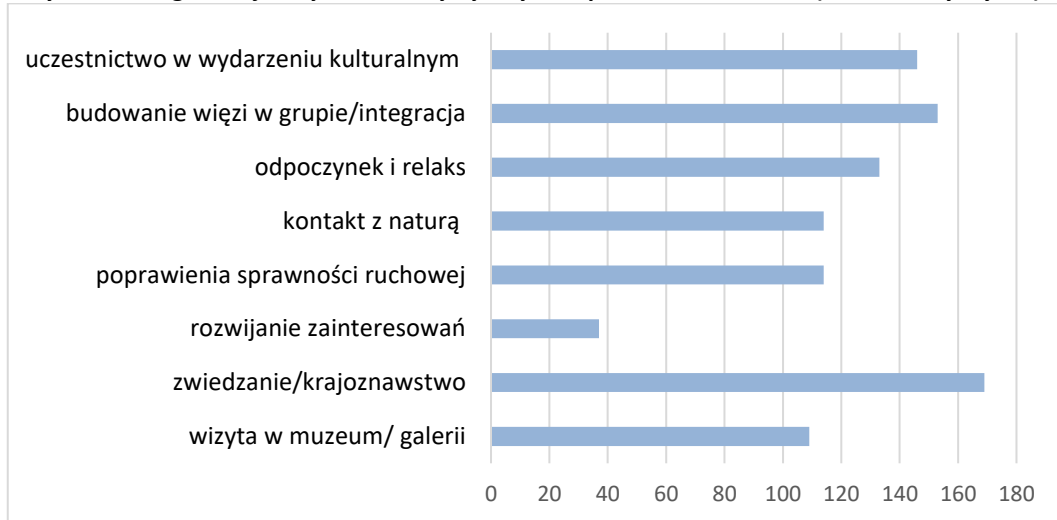
Głównym celem organizacji wycieczek dla osób w placówkach Senior+ było zwiedzanie i krajoznawstwo (169 odpowiedzi). Równie istotne było budowanie więzi w grupie oraz integracja (153 odpowiedzi), a także uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych, takich jak koncerty czy przedstawienia teatralne (146 odpowiedzi). Badani wskazywali również na potrzebę odpoczynku i relaksu poza ośrodkiem (133 odpowiedzi), a także na znaczenie podnoszenia sprawności ruchowej i kontaktu z naturą (114 odpowiedzi). Z kolei rozwijanie zainteresowań i hobby, takich jak malarstwo czy fotografia, było najrzadziej wymienianym celem wycieczek (37 odpowiedzi). Rozkład odpowiedzi przedstawia rycina nr 2.

¹⁶ www.senior.gov.pl/program_senior_plus/strona/83 (dostęp: 22.05.2023 r.).

¹⁷ Por. tabela 1. Liczba placówek Senior+ w podziale na województwa.

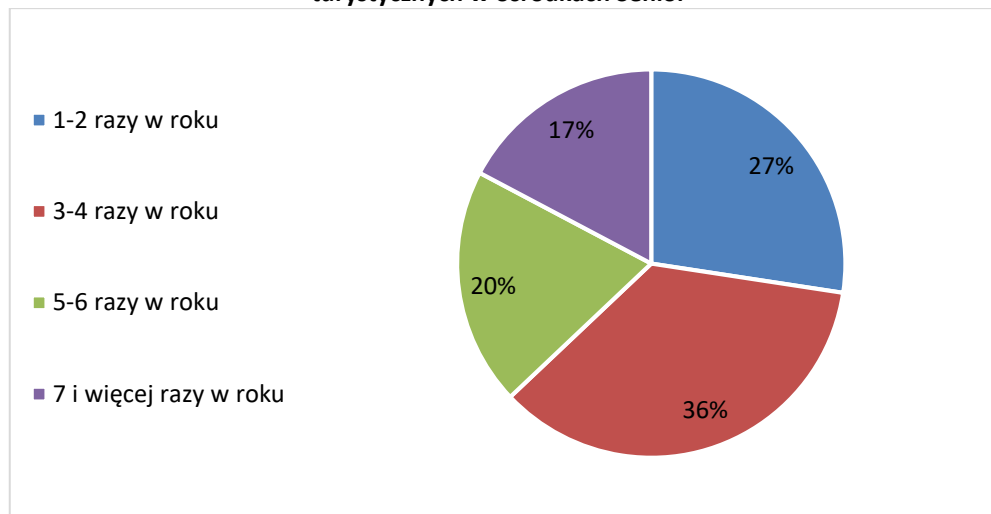
¹⁸ IBM SPSS Statistics. Wersja 29.0.1.0 (171). 2023.

Ryc. 2. Cel organizacji aktywności turystycznych w placówkach Senior+ (wielokrotny wybór)

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych 2023 r.

Ryc. 3. Częstotliwość organizacji aktywności turystycznych w ośrodkach Senior+

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych 2023.

W ponad jednej trzeciej placówek, wyjazdy są organizowane od trzech do czterech razy w roku. Warto zaznaczyć, że częstotliwość wycieczek wynosi ponad siedem razy w roku w przypadku trzydziestu czterech placówek, co jest pozytywnym trendem (ryc. 3). Przeważająca większość podróży to jednodniowe i kilkugodzinne wyjazdy krajowe. Takie formy organizacji turystyki są najprostsze i najtańsze. Niemniej jednak, wśród badanych placówek, pojawiły się także takie, które organizowały kilkudniowe wyjazdy krajowe. Ponadto cztery placówki zorganizowały wyjazdy zagraniczne. Przeważająca liczba placówek (67%) organizuje turystykę przez cały rok, nie zważając na pory roku, natomiast jedna trzecia decyduje się na wyjazdy tylko wiosną i latem.

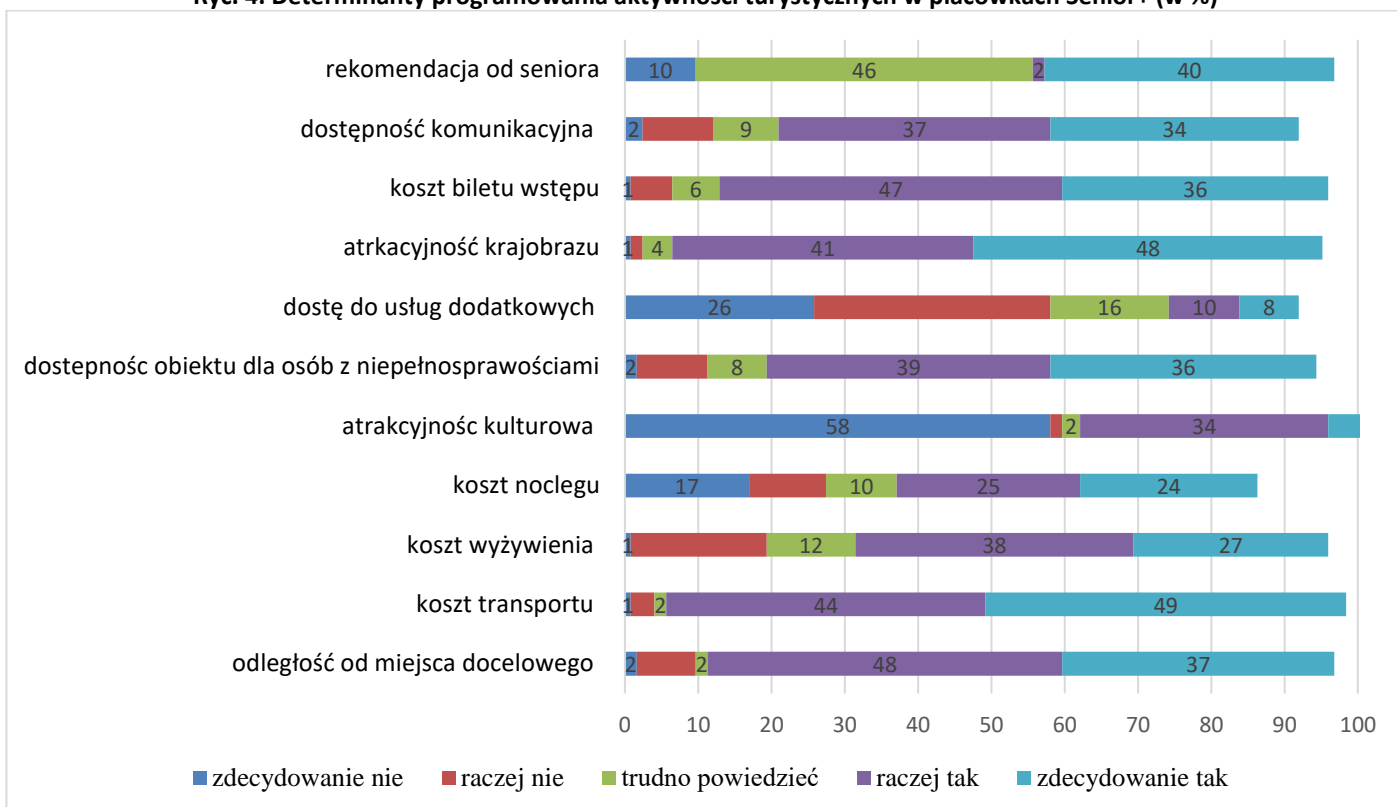
Programowanie wyjazdów turystycznych jest jednym z trudniejszych etapów organizacji podróży. Autorkę interesowało czy prowadzący placówki angażują seniorów w ten proces, a także, czy korzystają ze wsparcia jednostek wyspecjalizowanych, takich jak biura podróży. Zaskoczeniem było, że aż jedna piąta ośrodków nie korzysta z wsparcia podopiecznych. Trudno jednoznacznie podać przyczynę takiej sytuacji. Być może jest to związane z brakiem zainteresowania taką aktywnością ze strony podopiecznych. Pozytywnym zjawiskiem jest sytuacja, w której dyrektorzy placówek zawsze (41%) oraz czasami (37%) organizują aktywności turystyczne z wsparciem seniorów. Mając możliwość opisanie, w jakim zakresie wykorzystywana jest pomoc podopiecznych, wskazywano: określenie celu wyjazdu i terminu; konsultacje w zakresie rodzaju atrakcji/obiektów wartych odwiedzenia; destynacji wycieczki; oczekiwań w stosunku do wyjazdu; wspólne przygotowanie prowiantu; pomysły na spędzenie „czasu wolnego” podczas trwania wycieczki, np. wizyta w lodziarni; w przypadku wyjść do obiektów kultury – decyzja o doborze repertuaru; akceptacja propozycji ze strony kierownictwa, a nawet opracowanie szczegółowego planu i programu wycieczki. Część badanych angażuje podopiecznych w zaplanowanie rocznego harmonogramu wyjazdów, kiedy to seniorzy mają informację na temat dostępnych środków finansowych, którymi „mogą” dysponować. Badani podkreślali demokratyczny charakter dyskusji, które odbywają się wspólnie metodą „burzy mózgow”, wymiany opinii i dotychczasowych doświadczeń, a także informacji pozyskanych przez seniorów w Internecie lub rekomendacji znajomych.

Część placówek Senior+ organizuje aktywności turystyczne samodzielnie, nie współpracując z wyspecjalizowanymi podmiotami (41%). Ci, którzy decydują się na wsparcie, korzystają najczęściej z ofert

pilotów i przewodników (21%) oraz biur podróży (19%). Stosunkowo rzadko wskazywano na pomoc wolontariuszy i organizacji działających na rzecz turystyki seniorów (8%). Odpowiadając na pytanie otwarte dotyczące instytucji i obiektów kultury, z którymi placówka kooperuje przy samodzielnej organizacji wyjazdu, najczęściej wskazywano: muzea i biblioteki, lokalne ośrodki kultury, teatry i kina, a także gospodarstwa agroturystyczne i ośrodki wczasowe.

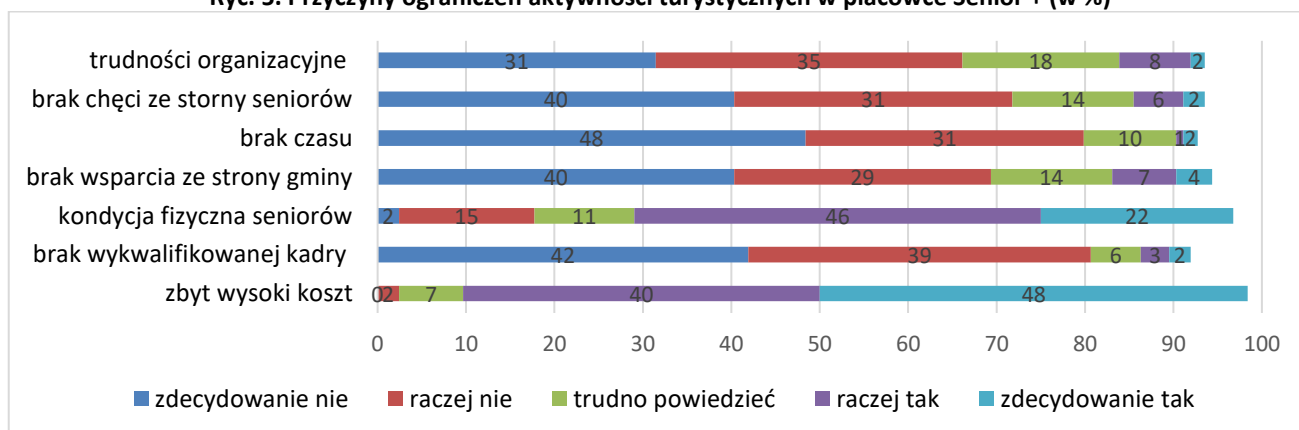
Głównym determinantem przy podejmowaniu decyzji o organizacji wyjazdu według badanych jest koszt transportu. Kolejnymi kluczowymi wskaźnikami są (w kolejności istotności): atrakcyjność krajobrazu, rekomendacja seniora, koszty biletów wstępu oraz odległość do miejsca docelowego, a także dostosowanie obiektu do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Jako najmniej istotne wymieniono dostępność usług dodatkowych, takich jak masaże, w miejscu docelowym oraz atrakcyjność kulturową destynacji (wykres 4).

Ryc. 4. Determinanty programowania aktywności turystycznych w placówkach Senior+ (w %)

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych 2023.

Ryc. 5. Przyczyny ograniczeń aktywności turystycznych w placówce Senior + (w %)

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych 2023.

Finanse jako główne kryterium pojawiło się również w odpowiedziach badanych obejmujących zakres przyczyn ograniczenia liczby wycieczek. Ponadto badani wskazywali ograniczenia wynikające ze sprawności fizycznej podopiecznych. Co więcej mając możliwość wyrażenia swoich opinii (w formie odpowiedzi na pytanie otwarte), respondenci wskazywali jako główne przeszkody: wymogi formalne konkursów na przystąpienie do programu, które nie pozwalają pozyskać środków na zwiększenie aktywności turystycznych poza ośrodkiem, brak chęci ze strony seniorów do korzystania z wózków inwalidzkich – w przypadku osób z problemami z poruszaniem się, dywersyfikacja grupy ze względu na sprawność fizyczną, liczebność chętnych, która nie pozwala na zmniejszenie kosztów transportu, brak wystarczającej liczby personelu, a także trudności z dopasowaniem terminu ze względu na zobowiązania seniorów w stosunku do rodziny (opieka nad wnukami).

Wartym podkreślenia jest fakt korzystnej oceny wsparcia jednostek samorządu terytorialnego przy organizacji aktywności turystycznych (wykres 5). Badani również pozytywnie ocenili swoje kwalifikacje przy organizacji tego typu zajęć oraz umiejętności organizacyjne, co może świadczyć o szerokich kompetencjach osób prowadzących placówki Senior+. Kierownicy ośrodków Senior+ są bowiem wybierani w drodze konkursu. Zazwyczaj wymaga się, aby kandydat na to stanowisko posiadał odpowiednie kwalifikacje, takie jak wykształcenie związane z zarządzaniem opieką zdrowotną/społeczną lub gerontologią. Dodatkowo może być wymagane doświadczenie w pracy z osobami starszymi lub w zarządzaniu podobnymi placówkami.

Ponad połowa badanych (67%) zadeklarowała pomoc przy organizacji aktywności turystycznych dla swoich podopiecznych również poza ośrodkiem, takich jak pomoc w doborze odpowiedniej oferty czy touroperatora. Na pytanie odnoszące się do oczekiwań w zakresie szkoleń z organizacji turystyki skierowanej do osób starszych i z niepełnosprawnościami, prawie połowa badanych (48%) wyraziła taką potrzebę, 36% nie wyraziło jednoznacznej opinii na ten temat, a jedna piąta uważała takie szkolenia za zbędne.

Dając możliwość respondentom skomentowania badania i wyrażenia swoich opinii dotyczących tematyki turystyki osób starszych, zebrano ponad 55 odpowiedzi. Badani wyrażali potrzebę pogłębienia tematyki, wspierali autorkę w dalszej popularyzacji wiedzy na tematy związane z zarządzaniem aktywnościami turystycznymi w placówkach takich jak Senior+. Sygnalizowano również

brak gotowych poradników w zakresie organizacji turystyki dostępnej wraz z listą obiektów dostosowanych do potrzeb osób z problemami z poruszaniem się. Osoby organizujące turystykę w placówkach Senior+ w większości deklarowały posiadanie doświadczenia nabytego „wcześniej” oraz samodzielność w planowaniu wyjazdów, która dzięki posiadanym kompetencjom ułatwia redukcję kosztów np. poprzez rezygnację z pośrednictwa biur podróży. Pojawiły się też odpowiedzi, które wskazują na znaczne obawy seniorów przed przemieszczaniem się, które wynikają nie tylko z obaw o „bycie ciężarem”, lecz także z braku dotychczasowych doświadczeń turystycznych, co sprawia, że „boją się” wyjeżdżać z dala od znanej sobie okolicy.

Podsumowanie

Raport *Wyjazdy turystyczne Polaków w 2022 roku i plany na rok 2023*, opierający się na wynikach badań przeprowadzonych przez CBOS, informuje, że w lecie 2023 roku około 32% osób w wieku powyżej 65. roku życia planuje dwudniową wyprawę turystyczną. Większość respondentów nie ma zamiaru podejmować aktywności turystycznych, natomiast 14% pozostaje niezdecydowanych (CBOS 2023). Takie dane nie są zadowalające, osoby starsze to grupa, która napotyka wiele barier przed podróżą i w czasie jej odbywania. Przeszkody te mogą być zarówno natury psychicznej, jak i finansowej.

Jak pokazują wyniki badań własnych – ośrodki objęte programem Senior+ starają się aktywizować seniorów w zakresie turystyki. Pomimo ograniczonych zasobów organizują wycieczki, a także – co szczególnie cenne – angażują w proces planowania i programowania turystyki swoich podopiecznych. Organizatorzy tych aktywności w większości wykorzystują wiedzę i doświadczenie nabyte przed objęciem stanowiska kierowniczego w placówce. Mimo iż w programie wieloletni Senior+ na lata 2021–2023 w założeniach nie wzięto pod uwagę działalności aktywizacji turystycznej uczestników, to prowadzący placówki starają się zaspakajać potrzeby seniorów w tym zakresie.

Warto rozważyć możliwość zwiększenia dostępności szkoleń dotyczących organizacji turystyki seniorów dla osób odpowiedzialnych za Dienne Domy Senior+ oraz Kluby Senior+. Zgodnie z poglądem autorki, poszerzenie wiedzy na temat planowania i realizacji imprez turystycznych (włączając w to obowiązujące przepisy) może przyczynić się do podniesienia świadomości konieczności aktywizacji seniorów w zakresie turystyki oraz

subiektywnie zmniejszyć odczuwanie przeszkód związanych z takimi działaniami.

Przegląd dostępnych materiałów dotyczących zasad organizacji turystyki dostępnej w języku polskim, które nie mają znamion publikacji naukowych i podręczników akademickich wskazuje ich znaczne ograniczenie. Badani wskazywali na potrzebę wsparcia instytucjonalnego przy organizacji szkoleń i innych materiałów pomagających w rozwijaniu wiedzy na temat specyfiki organizacji wyjazdów dla grup osób w wieku senioralnym.

W kontekście dynamicznego procesu starzenia się społeczeństwa, aktywność turystyczna seniorów staje się istotnym obszarem badań i zainteresowania. W artykule przedstawiono rolę aktywności turystycznej osób starszych, uwzględniając różnorodne aspekty i wyzwania związane z ich potrzebami i preferencjami. Badania wykazały, że aktywność turystyczna seniorów ma korzystny wpływ na ich jakość życia, zdrowie i samopoczucie. Wielu seniorów odczuwa potrzebę podróży i eksplorowania nowych miejsc, co przyczynia się do utrzymania aktywności fizycznej, intelektualnej i społecznej. Istotne jest również uwzględnienie różnorodności potrzeb i preferencji seniorów, aby zapewnić im satysfakcjonujące doświadczenia turystyczne.

Wnioski z badań literatury oraz własnych wskazują, że aktywność turystyczna seniorów ma istotne znaczenie dla ich jakości życia, a zatem powinna być promowana i wspierana. Istnieje potrzeba kontynuacji badań w tym obszarze, aby lepiej zrozumieć potrzeby seniorów i dostosować ofertę turystyczną Dziennych Domów Senior+ oraz Klubów Senior+ do ich oczekiwań.

Spis literatury:

- Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej w 2021 roku.* GUS 2021 <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/beneficjenci-srodowiskowej-pomocy-spolecznej-w-2021-roku,15,7.html>
- Berbeka J., Klimek K., Niemczyk A., Rudnicki M., Seweryn A. (2021). *Turystyka a jakość życia seniorów*, Warszawa: Diffin.
- Blumenthal J.A., Babyak M.A., Moore K.A. (1999). *Effects of Exercise Training on Older Patients With Major Depression*, Arch Intern Med. 1999;159(19):2349-2356. doi:10.1001/archinte.159.19.2349
- Borzyszkowski J., Michalczak W. (2021). *Polityka turystyczna na rzecz seniorów. Przegląd wybranych praktyk*. Studia Periegetica. 34. 65-81. doi:10.5604/01.3001.0015.0636.
- Byrne G.J., Pachana N.A. (2010). *Anxiety and depression in the elderly: do we know any more?* Curr Opin Psychiatry. Nov;23(6):504-9. doi: 10.1097/YCO.0b013e32833f305f. PMID: 20829694.
- Carneiro M., Eusébio C., Kastenholz E., Alvelos H. (2021). *Benefits of social tourism programmes for seniors: the case of the INATEL Foundation in Portugal.* doi:10.1079/9781789241211.0041.
- de Mendonça Lima C. A., Ivbijaro G. (ed.) (2019) *Primary Care Mental Health in Older People: A Global Perspective*. Springer International Publishing, doi: 10.1080/10548408.2020.1740136
- Eurostat (2019). *Living conditions in Europe - poverty and social exclusion*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Living_conditions_in_Europe_-_poverty_and_social_exclusion.
- Głąbiński Z. (red.) (2020). *Sprawnie dla niepełnosprawnych. Vademecum obsługi turystów z niepełnosprawnościami oraz osób starszych*. Szczecin: Forum Turystyki Regionów.
- Głąbiński, Z. (2020). *Czynniki wpływające na aktywność turystyczną polskich seniorów w świetle opinii słuchaczy uniwersytetów trzeciego wieku*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Gostic C. L., (2005). *The Crucial Role of Exercise and Physical Activity in Weight Management and Functional Improvement for Seniors*. Clinics in Geriatric Medicine, Volume 21, Issue 4, <https://doi.org/10.1016/j.cger.2005.06.002>.
- Grzelak-Kostulska E., Hołowiecka B., Kwiatkowski G. (2011). *Problem aktywności turystycznej seniorów [w:] A. Stasiak (red.) Perspektywy i kierunki rozwoju turystyki społecznej w Polsce*, Łódź: Wydawnictwo WSTH. https://repozytorium.umk.pl/bitstream/handle/item/1033/problem%20aktywno%C5%9Bci%20turystycznej_senior%C3%B3w.pdf?sequence=1.
- Grześkowiak A., Przybysz K., Peternek P., Stanimir A. (2021). *Pokolenie 65+ Perspektywa społeczno-ekonomiczna*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Huber, D., Milne, S., Hyde, K. F. (2018). *Constraints and facilitators for senior tourism*. Tourism Management Perspectives, 27, 55-67. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2018.04.003>.
- Jakość życia osób starszych w Polsce* (2021). GUS, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/jakosc-zycia-osob-starszych-w-polsce,26,2.html>
- Januszewska M. (2017). *Rozwój turystyki seniorów jako konsekwencja zmian starości demograficznej*, Prace naukowe uniwersytetu ekonomicznego we Wrocławiu nr 473. https://dbc.wroc.pl/Content/37527/PDF/Januszewska_Rozwoj_Turystyki_Seniorow_Jako_Konsekwencja_Zmian_2017.pdf
- Kociszewski P. (2016). *Turystyka seniorów jako istotny czynnik aktywizacji osób starszych*. Warszawa: Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula, vol 46.
- Kociszewski P., (2021). *Aktywność turystyczna seniorów w kontekście odkrywania wartości dziedzictwa kulturowego*, Turystyka kulturowa, Vol 1, No 118 <http://turystykakulturowa.org/ojs/index.php/tk/article/view/1241>
- Kociszewski P. (2021). *Oferta dla seniorów w kontekście turystyki społecznej – istota i różnicowanie [w:]*, red. Stasiak A., *Turystyka społeczna w Polsce. Przewodnik dobrych praktyk*, Kraków – Świdnica: Wydawnictwo PTTK.
- Kolasińska A., Sporek J. (2021). *Preferencje turystyczne seniorów - słuchaczy krakowskich uniwersytetów trzeciego wieku*. Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Tom 35, nr 3/2021, s. 295-306.

- Libora G. (red.). (2017). *Starość nie jedną ma twarz. Badania interdyscyplinarne nad starością*. Wydawnictwo internetowe e-bookowo.
- Moniz, A.I., Medeiros, T., Silva, O., Ferreira, J. (2020). *The Effects of Senior Tourists' Characteristics on Travel Motivation*. [w:] Rocha, Á., Abreu, A., de Carvalho, J., Liberato, D., González, E., Liberato, P. (red.) *Advances in Tourism, Technology and Smart Systems*. Smart Innovation, Systems and Technologies, vol 171. Singapore: Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-15-2024-2_37
- My z Pokolenia BB, X, Y, Z, czyli co łączy, a co dzieli młodych i starszych. *Pokoleniowa analiza eksperta UwB* <https://uw.edu.pl/aktualnosci/my-z-pokolenia-bb-x-y-z-czyli-co-laczy-a-co-dzieli-mlodych-i-starszych-pokoleniowa-analiza-eksperta-uw-4578.html> [18.05.2022 r.]
- Oleśniewicz P., Widawski K. (2015). *Motywy podejmowania aktywności turystycznej przez osoby starsze ze Stowarzyszenia Promocji Sportu FA*, Rozprawy naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, 51, 15–24.
- Otoo F. E., Kim S. (2018). *Analysis of studies on the travel motivations of senior tourists from 1980 to 2017: progress and future directions*. *Current Issues in Tourism*. 23. 1-25. 10.1080/13683500.2018.1540560.
- Otoo F.E., Kim S., Choi Y. (2020). *Understanding senior tourists' preferences and characteristics based on their overseas travel motivation clusters*, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 37:2, 246-257.
- Patterson I., Balderas-Cejudo A., Pegg S. (2021). *Tourism preferences of seniors and their impact on healthy ageing*, *Anatolia*, 32:4, 553-564, doi: 10.1080/13032917.2021.1999753.
- Pilipiec, P., Groot, W. & Pavlova, M., (2021). *The Effect of an Increase of the Retirement Age on the Health, Well-Being, and Labor Force Participation of Older Workers: a Systematic Literature Review*. *Population Ageing* 14, 271–315.
- Pills A., Pilis K., Pilis W., (2010). *Rola turystyki w życiu ludzi starszych*, *Prace naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie*. *Kultura Fizyczna* 9, 205-227.
- Pinquart, M., Sörensen, S., (2001). *Influences on Loneliness in older adults: A meta-analysis*. *Basic and Applied Social Psychology*, 23(4), 245–266. <https://doi.org/10.1207/153248301753225702>.
- Rocznik Demograficzny*, (2022). GUS <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2022,3,16.html>.
- Sie L., Pegg S., Phelan K.V. (2021). *Senior tourists' self-determined motivations, tour preferences, memorable experiences and subjective well-being: An integrative hierarchical model*. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, Volume 47. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2021.03.006>.
- Sprawozdania z realizacji programów rządowych na rzecz wsparcia aktywności seniorów za 2021 rok*, (2021). MRiPS. https://das.mpips.gov.pl/source/2022/sprawozdanie%202021/Sprawozdanie%20z%20realizacji%20programu%20wieloletniegoSenior%20na%20lata%202021_2025_edycja%202021.pdf.
- Tóthová L., Vavrova P., Hrnčiarova K., Bilanová E., (2021). *Seniors' Participation in Tourism and Its Impact on Their Quality of Life*. *Sustainability*, 13(3), 1171. <https://doi.org/10.3390/su13031171>
- Uchwała nr 161 Rady Ministrów z dnia 26 października 2018 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. BEZPIECZEŃSTWO – UCZESTNICTWO – SOLIDARNOŚĆ*. <https://www.monitorpolski.gov.pl/M2018000116901.pdf>
- Uchwała nr 191 Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 2020 r. w sprawie ustanowienia programu wieloletniego "Senior+" na lata 2021-2025* M.P. 2021 poz. 10. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP2021000010/O/M20210010.pdf>
- Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych*. Dz.U. 2015 poz. 1705 <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150001705/T/D20151705L.pdf>
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej*. Dz.U. 2004 nr 64 poz. 593 <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20040640593/O/D20040593.pdf>
- Ustawa z dnia 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych*. Dz. U. z 2017 r. poz. 2361, z 2018 r. poz. 650 <https://www.gov.pl/web/sport/ustawa-o-imprezach-turystycznych-i-powiazanych-uslugach-turystycznych-oraz-akty-wykonawcze-opublikowane-w-dzienniku-ustaw>
- Winiarski R., Zdebski J., (2008). *Psychologia turystyki*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne.
- Wiza A., (2016). *Aktywność turystyczna osób starszych w kontekście jakości życia*, *Turystyka Kulturowa*, vol 6 (listopad-grudzień), s.19-31. <http://turystykakulturowa.org/ojs/index.php/tk/article/view/797>
- World Health Organization, <https://platform.who.int/data/maternal-newborn-child-adolescent-ageing/ageing-data>
- World Population Ageing 2020 Highlights: Living arrangements of older persons*, (2020). United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesa_pd-2020_world_population_ageing_highlights.pdf
- Wyjazdy turystyczne Polaków w 2022 roku i plany na rok 2023*, (2023). Komunikat z badań, Centrum Badań Opinii Społecznej.

Tourist activity of the charges of Senior+ Day Homes and Senior+ Clubs

Abstract: This article aims to analyze the initiatives undertaken by Senior+ Day Care Centers and Senior+ Clubs in organizing activities for their beneficiaries. The article is based on a literature review and quantitative research conducted among directors of Senior+ facilities in Poland. The research encompasses various aspects, such as the preferred forms and types of tourism activities among seniors, the benefits derived from participating in tourism, as well as the methods of organizing trips and their financing. The analysis of the obtained results suggests that Senior+ Centers organize tourism-related activities for their beneficiaries, despite facing financial constraints. A clear recommendation arising from the study is to increase the resources allocated to tourism activities in Senior+ Day Care Centers and Senior+ Clubs. It is also worth noting the need for training the staff of these facilities in organizing tourism for senior citizens and creating accessible training

materials in Polish for those involved in organizing tourism for older adults and individuals with disabilities.

Keywords: Senior+ Program, senior tourism, senior citizens' tourism activities, Senior+ Day Care Centers, Senior+ Clubs.

Zarządzanie biznesem i prawem turystycznym - współpraca polsko-bułgarska

Tourism business and law management - Polish-Bulgarian cooperation

dr Dominik Borek, Ministerstwo Sportu i Turystyki¹⁹

Przyjazdy z Bułgarii do Polski w czasach przedpandemicznych kształtowały się na poziomie ok. 110 tys. rocznie, w tym ponad połowę z nich stanowiły przyjazdy turystyczne, tj. obejmujące co najmniej jeden nocleg na terenie Polski. Tymczasem liczba przyjazdów z Polski do Bułgarii wyniosła blisko 500 tys., co plasowało nas na 5. miejscu pod względem odwiedzin Republiki Bułgarskiej²⁰. Rok 2019 traktujemy jako bazowy, ponieważ jest on ostatnim rokiem „normalności” przed czasem kryzysów, który nastąpił od momentu pandemii COVID-19 w roku 2020. Obecnie zarówno strona Polska jak i Bułgarska dążą do powrotu statystyk z czasów przedpandemicznych. Wyrazem dążenia do osiągnięcia wspólnego celu jest współpraca międzynarodowa w turystyce pomiędzy Polską i Bułgarią.

Namacalnym dowodem na dobrą współpracę było otwarcie bułgarskiego przedstawicielstwa turystycznego na kraje Grupy Wyszehradzkiej z siedzibą w Warszawie w dniu 22 lutego 2021 r.²¹ Pokłosiem tej uroczystości była propozycja podpisania aneksu do obowiązującej Umowy o współpracy w dziedzinie turystyki z 1969 r., bądź podpisanie nowej umowy. Ostatecznie, w dniu 24 września 2021 r. podczas targów Tour Salon organizowanych w Poznaniu, zostało podpisane Porozumienie o współpracy w dziedzinie turystyki pomiędzy Ministerstwem Rozwoju

i Technologii Rzeczypospolitej Polskiej oraz Ministerstwem Turystyki Republiki Bułgarii. Sygnatariuszem umowy ze strony Bułgarii była Minister Turystyki Profesor Stela Baltova²². Był to jednocześnie moment nawiązania szerokiej współpracy naukowej w obszarze turystyki. W dniu 10 maja 2022 r. w Warszawie odbyło się Bułgarsko-Polskie Forum Biznesu Turystycznego²³, z kolei w dniach 2-6 czerwca 2022 r. podczas Polsko - Bułgarskiego Forum Turystycznego w Sofii i Warnie odbyła się konferencja naukowa, na której przedstawiciel Ministerstwa Sportu i Turystyki, dr Dominik Borek, dyrektor Departamentu Turystyki, zaprezentował rozwiązania organizacyjnoprawne dotyczące m.in. Turystycznego Funduszu Gwarancyjnego, Turystycznego Funduszu Pomocowego oraz Polskiego Bonu Turystycznego. Konkluzją było zadeklarowanie podjęcia współpracy w praktycznym wymiarze wsparcia strony bułgarskiej we wdrażaniu wzorcowych rozwiązań.

W ramach spotkania, Pani prof. Ewa Dziedzic ze Szkoły Głównej Handlowej (SGH) w Warszawie przedstawiła profil działania uczelni i ofertę współpracy naukowej z uczelniami bułgarskimi. Strona bułgarska w osobie prof. Mariany Assenovej z Uniwersytetu w Sofii zaprezentowała koncepcję turystycznej regionalizacji Bułgarii. W zakresie regulacji organizacyjnoprawnych, głos zabrała Minister Turystyki Republiki Bułgarii prof. Mariela Modeva z University of Library and Information Technology (ULSIT) (Uniwersytetu Biblioteczno-informacyjnych Technologii).

Z kolei 24 lutego 2023 r. doszło do spotkania naukowego między Dyrektorem Departamentu Turystyki MSiT dr. Dominikiem Borkiem a Vice Rektorem International Business School Bulgaria prof. Stelą Baltową, podczas którego rozmawiano o współpracy w zakresie zarządzania turystyką. Nawiązano także owocną współpracę w ramach czasopism naukowych – „Turystyka – zarządzanie, administracja, prawo”²⁴ oraz „The Research Papers of IBS Journal”²⁵. Pokłosiem tych ustaleń był m.in. udział w sesji wraz z wygłoszeniem referatu dr. Dominika Borka podczas konferencji naukowej, która odbyła się w dniach 18-20 maja 2023 r. w Sofii, pt. „Sustainable Development - Circular Economy, Critical Infrastructures, Green Transition XVIII International Scientific Conference”²⁶. Konferencja

²² www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/porozumienie-o-wspolpracy-w-dziedzinie-turystyki-miedzy-polska-a-bulgaria.

²³ www.gov.pl/web/sport/wiceminister-gut-mostowy-otworzyl-bulgarsko-polskie-forum-biznesu-turystycznego.

²⁴ www.gov.pl/web/sport/nowe-czasopismo-naukowe---turystyka--zarzadzanie-administracja-prawo

²⁵ www.ibsedu.bg/en/page/135-RESEARCH-PAPERS%20of%20IBS

²⁶ www.ibsedu.bg/media/Carousel/web_ENG_web_pokana_XVIII_mejdunarodna_konferencija_03_2023.pdf

¹⁹ ORCID: 0000-0002-4359-9426

²⁰ Dane Departamentu Turystyki Ministerstwa Sportu i Turystyki.

²¹ www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/otwarcie-przedstawicielstwa-turystycznego-bulgarii-w-polsce.